

УДК 37.018

ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РОЗШИРЕНА ШКОЛА»

Вікторія Вознюк

У статті розглянуто підходи до трактування досліджуваного поняття провідних теоретиків розширених шкіл і визначення, подані в нормативних актах розвинутих англомовних країн світу (Велика Британія, США, Австралія) та здійснено їх порівняльний аналіз. Визначено типи послуг, які надає розширена школа. З'ясовано сутність міжвідомчого партнерства та виокремлено релятивні до нього поняття. Проаналізовано сутність дитячих центрів впевненого старту (Sure Start Children's Centers) як провідних партнерів розширених шкіл щодо забезпечення догляду за дітьми раннього віку.

Ключові слова: розширена школа, послуги, послуги розширених шкіл, школа з повним спектром послуг, міжвідомче партнерство, здоров'я-збережувальні послуги, батьківська підтримка, догляд за дітьми.

На сучасному етапі державотворення в Україні пріоритетними залишаються завдання реформування системи освіти в напрямі підвищення якості послуг, які надають загальноосвітні навчальні заклади. Останнім часом на теренах вітчизняного освітнього простору активно розвиваються інноваційні навчальні заклади, метою яких є створення умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, а також підготовка нового покоління відповідно до постійно змінюваних вимог суспільства.

За останні десятиліття розвинені англомовні країни світу, і, в першу чергу, Велика Британія, накопичили значний позитивний досвід розширення традиційної освітньої пропозиції. Результатом низки структурних реформ стало створення розширених шкіл як інноваційного компоненту системи освіти. У цьому контексті вважаємо за доцільне вивчити підходи до трактування поняття «розширена школа» зазначеної країни з метою визначення можливостей запровадження такого роду навчальних закладів в Україні.

Проблеми розвитку та функціонування загальної середньої освіти Великобританії стали предметом розгляду українських та російських науковців, зокрема, К. Гаращука, О. Джуринського, З. Малькової, В. Марцінкевича, А. Сбруєвої, М. Соколової, І. Чистякової, Ж. Чернякової та ін.

Наше дослідження спирається на напрацювання таких зарубіжних науковців, як: А. Дайсон, Дж. Драйфус, К. Камінгс, П. Моран, Л. Тод, К. Хуксем, які безпосередньо займалися проблемами функціонування розширених шкіл США, Австралії та Великої Британії.

Метою статті став аналіз підходів до трактування поняття «розширена

школа» як інноваційного структурного компоненту в освіті розвинених англomовних країн світу.

Аналізуючи проблему інтеграції соціальних та освітніх послуг у розширених школах Великобританії, доцільним, на наш погляд, буде розпочати з визначення найбільш загальних світових процесів, які впливають на розвиток усіх сфер життя людини й освіти зокрема та зумовлюють появу зазначених навчальних закладів.

Так, останнім часом у працях економістів, соціологів, філософів, політологів, педагогів наголошується на тому, що найбільш суттєвою характеристикою сучасного світу, яка визначає його картину, є рух гігантських потоків капіталів, товарів, а також людей, що посилює обмін інформацією. Для узагальнення цих процесів застосовується поняття «глобалізація», яке науковці трактують з різних точок зору. Найбільш відомі підходи до розкриття його сутності містяться в працях У. Бека, Е. Гідденса, Г. Герборна, М. Делягіна, В. Іноземцева та ін. Проте особливий інтерес для нашого дослідження становить трактування сутності глобалізації в освітній сфері.

З цієї точки зору українська дослідниця-компаративістка А. Сбруева визначає глобалізацію в освітній сфері як інтеграцію зусиль педагогів та освітніх діячів різних країн з метою розв'язання провідних протиріч сучасної епохи, координацію зусиль з метою оптимізації педагогічного процесу в навчальних закладах усіх рівнів та освітніх систем у цілому [1, с. 45].

Таким чином, з вищезазначеного виникає необхідність обґрунтування й іншого терміну в межах поняття «глобалізація в освітній сфері» – «інтеграція».

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле, *integratio* – відновлення) – 1) поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків; 2) згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур у межах регіону, країни, світу [1, с. 44].

Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі.

Зважаючи на той факт, що розвиток НТП, інформаційних технологій об'єктивно зумовлюють можливість інтеграційних процесів в освітніх системах на регіональному та глобальному рівнях, виникає необхідність інтеграції національної освітньої системи в європейський та світовий культурно-освітній простір та запозичення кращої практики задля удосконалення вітчизняного шкільництва відповідно до сучасних вимог.

Доцільним, на наш погляд, є вивчення позитивного досвіду інтеграції соціальних та освітніх послуг у розширених школах Великої Британії. У результаті довготривалих структурних реформ системи освіти цій країні вдалося за рахунок розширення традиційної освітньої пропозиції підвищити якість послуг, що значною мірою сприяло задоволенню постійно змінюваних потреб учнів, їх батьків та членів громади в цілому.

Акцентуємо увагу на тому, що останнім часом Міністерство освіти та навчок Об'єднаного Королівства активно розвиває концепцію розширених шкіл. Позитивними рисами зазначеного типу навчального закладу є те, що

вони діють як координаційні центри різних послуг для сімей та громади, зокрема, таких, як догляд за дітьми, здоров'язбережувальні та соціальні послуги, освіта дорослих та сімейне навчання, навчальна підтримка, доступ до ІКТ, спортивні чи культурно-дозвілєві види діяльності.

Підкреслимо, що ідея розширення традиційного спектру послуг школи виникла у США і поширилася на Велику Британію та Австралію. Показником пріоритетності їх розвитку є законодавче регулювання діяльності та механізмів співпраці всіх учасників процесу надання додаткових послуг.

Визначення поняття «розширена школа», що містяться в законодавчих актах Великої Британії, США та Австралії подані нами в таблиці 1.

Таблиця 1

**Підходи до трактування поняття «розширена школа»
в законодавстві Великої Британії, США та Австралії**

Країна	Сутність поняття
Велика Британія	<i>Розширена школа (extended school)</i> – це специфічний тип школи, що забезпечує надання широкого спектру послуг для того, щоб задовольнити потреби своїх учнів, їх сімей і громади у цілому. (UK Department for Education and Skills, 2006, p. 6 Extended services in primary schools. London: UK Department for Education and Skills)
Сполучені Штати Америки	<i>Общинна школа з повним спектром послуг (full-service community school)</i> надає комплексні академічні, соціальні та здоров'язбережувальні послуги для учнів, членів їх сімей та членів громади, результатом яких будуть покращені освітні успіхи для дітей. (US Department of Education, 2010, front page. Full service community schools program. Washington DC: Retrieved September 2013 from US Department of Education Website: http://www2.ed.gov/programs/communityschools/index.html)
Австралія	<i>Підхід розширених послуг у навчанні (extended services schooling)</i> означає діяльність у партнерстві з урядом, місцевими провайдерами, членами громади та один з одним, спрямовану на надання низки додаткових послуг учням, їх сім'ям та місцевій громаді. Вони є моделлю для залучення учнів, батьків та місцевої громади в якості доповнення до вже сформованих всередині класу. (TNS Australia, 2012 p. 4 Extended school models. Report of the National Smarter Schools Partnerships; WA Department of Education & Australian Department of Education, Employment and Workplace Relations)

Провідний теоретик розширених шкіл США Дж. Драйфус говорить про те, що школа з повним спектром послуг (full-service school) інтегрує в собі освітні, медичні, соціальні та людські послуги, що відповідають потребам дітей, молоді та їх сімей на території школи або в інших легкодоступних для цільової категорії місцях. Зазначений тип навчального закладу надає послуги профілактики, лікування та підтримки дітей і сімей. Крім того, як зазначає дослідник, послуги шкіл надаються за принципами високої якості, комплексності та побудовані на основі міжвідомчого партнерства, яке еволюціонувало від спільних підприємств до інтенсивних спільних домовленостей між державними, місцевими, публічними та приватними підприємствами [6, с. 15].

Зважаючи на той факт, що предметом нашого дослідження є саме британські розширені школи, вважаємо за доцільне висвітлити сутність терміну «розширена школа» з погляду британських освітніх теоретиків. Так, розширена школа – це специфічний тип школи, що забезпечує надання широкого спектру послуг для того, щоб задовольнити потреби своїх учнів, їх сімей і громади в цілому. Вони забезпечують основу для розвитку співпраці школи з іншими постачальниками соціальних послуг заради підвищення благополуччя окремих дітей і внеску в соціальний добробут у цілому. Таким чином продовжують розвиватися ті самі школи продовженого дня, але з іншою структурою діяльності, починаючи з таких видів діяльності, як «сніданкові клуби» та спеціально організовані заняття після уроків, під час яких низка служб (наприклад, у сфері охорони здоров'я, поліції та соціальної роботи) надають необхідні соціальні послуги [3].

Доцільно, на наш погляд, зазначити, що основні наголоси розширена школа робить на:

- 1) підвищенні існуючого рівня продуктивності учнів, які мають труднощі з однією або більше навчальними дисциплінами;
- 2) забезпеченні розширеного програмування для учнів, які потрапляють у загрозливі ситуації або не здатні самостійно подолати цю загрозу без сторонньої допомоги;
- 3) скороченні розриву між слабкими та сильними учнями, створюючи умови для успішного виконання навчальних програм, які відповідають їх віку.

Термін «послуги» (services) використовується для позначення будь-яких заходів, які дозволяють дітям підвищити свої шанси в житті та реалізувати свій потенціал. Під поняттям «послуги розширених шкіл» або «ESS» (extended school services) розуміють навчально-допоміжні послуги, що надаються школами для учнів, які потребують додаткового часу для досягнення очікуваних академічних успіхів [7]. Проте цільова група споживачів послуг не обмежується лише школярами, а охоплює також їх батьків та членів місцевої громади. Виходячи із цих переконань, послугами розширених шкіл можуть бути:

- швидкий і простий доступ до широкого кола фахівців різних служб підтримки, наприклад, соціальні послуги та послуги медичних сестер, які можуть надаватися як на території школи, так і поблизу неї;
- підтримка сімей, у тому числі можливості для набуття навичок виховання дітей, підвищення педагогічної культури батьків, отримання знань щодо проведення змістовного дозвілля, використання ІКТ, ведення здорового способу життя;
- різноманітність видів діяльності, а саме: сніданкові клуби, клуби домашніх робіт, навчальна підтримка, наставництво дорослих та однолітків, молодіжні клуби, заняття спортом, навчання музики, танцю та драми, мистецтва і ремесла, клуби за інтересами, літні розваги;
- широкий доступ громади до ІКТ, можливостей занять спортом та мистецтвом, у тому числі й навчання дорослих;
- високоякісний догляд за дітьми з 8 години ранку до 6 вечора протягом року як безпосередньо на території школи, так і в партнерстві з

іншими постачальниками поза її межами.

Більш детального аналізу, з нашої точки зору, вимагають конкретні послуги. Так, батьківська підтримка (parenting support) – це діяльність, яка спрямована на розвиток знань, умінь і навичок батьків для того, щоб вони могли належним чином виконувати свої обов'язки; підтримка батьків у взаємодії з їх дітьми, та надання комплексу послуг, що сфокусовані на вирішенні проблеми [4].

Метою батьківської підтримки є сприяння розвитку гармонійних відносин між батьками та дітьми й ознайомлення з різними підходами щодо коригування прогалін у сімейному вихованні [4].

Суміжним, але ширшим у своєму розумінні є поняття «послуги підтримки сім'ї» (family support), що означають будь-яку діяльність або можливість, спрямовану на надання інформації, консультацій і підтримки для батьків та опікунів, з метою допомогти їм у вихованні своїх дітей.

Підкреслимо, що запровадження програми розширених шкіл стало основним катализатором для всіх шкіл розвивати власну пропозицію послуг з догляду за дітьми. У цьому контексті поняття «догляд за дітьми» включає в себе надання послуг, що виходять за межі шкільного навчального дня (клуб до шкільних занять, сніданкові клуби, клуби та види діяльності після навчальних занять), догляд за дітьми у вихідні дні та під час канікул.

Поряд із тим, догляд за дитиною (childcare) – це турбота, догляд та здійснення контролю за дитиною, як правило, від 0 до 13 років. Догляд за дітьми – це широке поняття, яке охоплює широкий спектр послуг, соціальних і культурних конвенцій, організацій та установ, більшість з яких надають також і медичні послуги [2, с. 24].

Не менш важливою послугою, яка надається в межах розширених шкіл, є соціальна допомога (social help). Під цим терміном розуміють спеціальний набір послуг, які надаються дітям, молоді, їх батькам, родичам, опікунам і громаді в цілому. Вони включають у себе:

- виявлення дітей та сімей, які потребують допомоги;
- патронаж сімей для забезпечення можливості молоді жити вдома;
- поради безпритульній молоді віком 16–17 років та тим, хто позбавлений допомоги (забезпечення тимчасовим житлом);
- створення безпечних умов для повноцінного розвитку дитини (захист дитинства);
- надання комплексу послуг дітям із особливими потребами;
- поради по догляду за дітьми та інформація про найближчі організації, які можуть надати необхідну допомогу сім'ям (Інформаційна служба).

Слід зазначити, що в межах розширених шкіл надаються інтегровані та додаткові послуги в школах (integrated extended services), під якими розуміють комплекс послуг, що включає в себе:

- комплексну оцінку потреб дітей та їх сімей;
- постійний догляд за дитиною, надання допомоги не тільки під час перебування дитини у школі, а й після занять і до їх початку;
- взаємодію з громадою [9, с. 31].

Особливої уваги заслуговує той факт, що спільна програма Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я «Здорові школи», яка реалізується в розширених школах, надає здоров'язбережувальні послуги (healthcare services). Відповідно до зазначеної програми, здоров'язбережувальні послуги – це комплекс соціальних, медичних та освітніх послуг, спрямованих на профілактику таких негативних явищ у молодіжному середовищі, як підліткова вагітність, куріння, наркоманія, ранні статеві стосунки, хвороби, що передаються статевим шляхом [3, с. 7].

Не менш важливим, на нашу думку, є визначення в межах діяльності розширених шкіл сутності міжвідомчого партнерства (multi-agency partnership) усіх учасників процесу надання додаткових послуг, де фахівці більш ніж однієї установи працюють разом, розподіляють між собою цілі, завдання, інформацію та обов'язки з метою своєчасного втручання для запобігання можливих проблем, що можуть негативно вплинути на навчальні успіхи дітей [5]. Для такого роду партнерства характерним є також спільне планування та постачання добре скоординованих послуг, що відповідали б мінливим потребам дітей та молоді.

Наголосимо, що поряд із зазначеним терміном, найбільш уживаними в науковій літературі та законодавстві Великої Британії є такі взаємопов'язані поняття, як міжвідомча робота (inter-agency working), інтегрована робота (integrated working), мультипрофесійна / мультидисциплінарна робота (multi-professional / multidisciplinary working), спільна робота (joint working), партнерство (partnership working). Отже, зважаючи на такий концептуальний плюралізм, вважаємо за доцільне розглянути їх докладніше.

Міжвідомча робота – співпраця більш, ніж двох установ шляхом планування.

Інтегрована робота – співпраця фахівців на основі узгодження процесу надання пріоритетних послуг, скоординованих та побудованих відповідно до потреб дітей та молоді.

Мультипрофесійна / мультидисциплінарна робота – співпраця фахівців різних сфер діяльності.

Спільна робота – співпраця фахівців більш, ніж однієї установи щодо реалізації конкретного проекту чи ініціативи.

Партнерство – процес побудови відносин між групами фахівців та служб різних рівнів для виконання певного завдання. Для нього також характерним є розподіл відповідальності між учасниками [8, с. 54].

Наголосимо, що міжвідомче партнерство в освітньому процесі покликане підвищувати стандарти, закріплені у програмі «Кожна дитина має значення». Крім того, воно дозволяє зрозуміти вчителями цінність такої діяльності, а також прийняти й визнати той факт, що фахівці інших установ здатні краще задовольняти потреби учнів. Такого роду співпраця сприяє розвантаженню вчителів, дозволяючи їм зосередитися на своїх прямих функціональних обов'язках – викладанні та навчанні.

Необхідно відзначити, що тісне міжвідомче партнерство в межах розширеної школи охоплює всі вікові періоди розвитку особистості та раннє дитинство зокрема. В цьому напрямі розширені школи співпрацюють з

дитячими центрами впевненого старту (Sure Start Children's Centres), які характеризуються в науковій літературі як спеціалізовані заклади, що створені у відповідності до потреб місцевої громади та надають базовий спектр послуг:

- здоров'язбережувальні послуги для дітей та їх сімей;
- високоякісний догляд за дітьми та раннє навчання;
- поради щодо виховання, доступу до спеціалізованих служб для сім'ї, наприклад, логопед, поради щодо здорового харчування, або допомога у плануванні та розподілі сімейного бюджету;
- пошук підходящої роботи, навчання [10].

Розглянувши підходи до трактування поняття «розширена школа», ми дійшли висновку, що розширена школа – це специфічний тип навчального закладу, що забезпечує надання широкого спектру освітніх та соціальних послуг споживачам послуг та функціонує в якості ядра громади. У результаті більш детального аналізу ключових елементів та видів послуг зазначеного типу навчального закладу, вбачаємо перспективним запозичення британського досвіду та впровадження його у вітчизняну освітню систему.

Подальшим перспективним напрямом дослідження вважаємо вивчення процесуальних і змістових засад функціонування розширених шкіл Великої Британії та пошук можливостей використання позитивних концептуальних ідей в умовах вітчизняного освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті pp. XX – початок XXI ст.) : монографія / А. А. Сбруєва. – Суми : Козацький вал, 2004. – 500 с.
2. Cummings C. *Evaluation of the Extended Schools* / [C. Cummings, A. Dyson, D. Muijs et al.]. – Pathfinder Projects, 2004. – 97 p.
3. DfES (Department for Education and Skills). *Extended schools : Access to opportunities and services for all : A prospectus*. – Annesley, Nottinghamshire : DfES Publications, 2005. – 32 p.
4. DfES (Department for Education and Skills). *Parenting support : A booklet*, 2006. – 14 p.
5. DfES (Department for Education and Skills). *What are the likely conditions for a successful collaborative partnership* [Electronic resource]. – URL : <http://www.standards.dfes.gov.uk>.
6. Dryfoos J. *Full-Service Schools. A revolution in health and social services for children, youth and families* / J. Dryfoos. – San Francisco : Jossey-Bass, 1998. – 336 p.
7. Dyson A. *Extended Schools – good future for our young generation* [Electronic resource]. – URL : <http://referat.atlant.htm>
8. *Every Child Matters* [Electronic resource]. – URL : www.everychildmatters.gov.uk/publications/
9. Huxham C. *Creating Collaborative Advantage* / C. Huxham. – London : Sage Publications Ltd., 1996. – 86 p.
10. *Sure Start Children's Centre : Practice Guidance* [Electronic resource]. – URL : www.surestart.gov.uk/improvingquality/guidance/practiceguidance/